

Ващенко
Анастасія Сергіївна

Моделі взаємодії громадянського суспільства та держави в концепціях представників англо-американської політичної традиції

УДК 323.21
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-4-25-31>

Ващенко Анастасія Сергіївна
аспірант кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

Проблеми, які виникають у результаті взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, є дуже актуальними в сучасному політичному процесі. Адже наслідки цих відносин можуть мати як позитивний, так і негативний аспект. Проблема взаємодії громадянського суспільства з державою є основоположною та передбачає становлення й розвиток демократії у світі загалом і в Україні зокрема. Сучасне наукове середовище значну увагу приділяє цьому питанню, особливостям такої взаємодії в різних країнах. Водночас залишається недостатньо дослідженим питання систематизованого вивчення моделей взаємодії держави й суспільства в концепціях представників англо-американської політичної традиції.

Метою статті є дослідження моделей взаємодії громадянського суспільства та держави в концепціях представників англо-американської традиції. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: розглянути й проаналізувати поняття «держава» та «громадянське суспільство», визначити моделі взаємодії між ними, зробити висновки про ефективність моделей взаємодії між державою й суспільством у представників англо-американської політичної думки.

Задля досягнення поставленої мети використано низку світоглядно-філософських, загальнонаукових і спеціальних політологічних методів, таких як аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, системний метод (метод системного аналізу).

У зарубіжній науковій літературі, зокрема в англо-американській традиції, представлено дуже багато моделей взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства. Залежно від якості такого діалогу та спроможності до нього всіх учасників ці моделі можуть змінюватися, удосконалюватися, модифікуватися або, навпаки, вичерпуватися та зникати. Наявність дієвих моделей дуже важлива з позиції ефективності сукупності й функціонування об'єктивних вертикальних та горизонтальних зв'язків у площині «держава – суспільство».

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, моделі, концепції, англо-американська політична традиція.

Вступ. Проблема становлення й функціонування громадянського суспільства завжди перебувала в центрі наукових досліджень як юридичних, так і інших суспільних наук. До найбільш ґрунтовних праць із вказаного питання належать дослідження Е. Арато, Г. Арндт, А. Блека, Ю. Габермаса, Е. Гелнера, Р. Дарендорфа, Д. Кіна, Л. Колаковські, Д. Коена, Р. Патнема, А. Селігмена, Ж. Кермана, Р. Фассаера та інших учених.

Концепція громадянського суспільства на межі століть інтенсивно розробляється вітчизняними науковцями, такими як Б. Андресюк, В. Цвях, О. Власюк, М. Гурицька, О. Костенко, В. Левенець, Г. Зеленько, Т. Ковальчук, А. Карась, О. Різник, Н. Оніщенко, П. Ситник та інші.

Як відомо, модель – це відтворення або відображення об'єкта, задуму (конструкції), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації чи функціонування, певні властивості, ознаки та/або характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу). Власне, модель описує об'єкт (предмет, явище чи процес) якою-небудь формалізованою мовою, складеною з метою вивчення його властивостей. Такий опис особливо корисний у випадках, коли дослідження самого об'єкта ускладнене або фізично неможливе.

Натомість концепція – це система поглядів, те чи інше розуміння явищ і процесів; система початкових теоретичних положень, яка є основою дослідницького пошуку. У процесі наукового пошуку прийняті початкові положення перевіряють, розвивають і

коригують, за необхідності відкидають замінують або модернізують. Тому модель є інтегрованою складовою частиною концепції.

Метою статті є дослідження моделей взаємодії громадянського суспільства й держави в концепціях представників англо-американської традиції. Для її досягнення необхідно виконати такі **завдання**: розглянути й проаналізувати поняття «держава» та «громадянське суспільство», визначити моделі взаємодії між ними, зробити висновки про ефективність моделей взаємодії між державою й суспільством у представників англо-американської політичної думки.

Задля досягнення поставленої мети використано низку світоглядно-філософських, загальнонаукових і спеціальних політологічних **методів**. Зокрема, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції використані для виявлення структури, форми взаємодії держави та громадянського суспільства. Метод моделювання дав змогу ефективно виявити суттєві ознаки цього процесу за допомогою концептуального дослідження. Системний метод, або метод системного аналізу, дав змогу розглянути взаємодію кожного з елементів дослідження між собою.

Результати. У науковій літературі розрізняють «американську», «англійську (британську)», «французьку», «німецьку» та інші моделі взаємодії громадянського суспільства й держави [17].

Під час дослідження взаємодії держави та інституцій громадянського суспільства варто виокремити такі її моделі:

– *підтримки* – органи державної влади сприяють інституалізації та нормативно-правовому оформленню інститутів громадянського суспільства;

– *партнерства* – держава й державні інституції усвідомлюють необхідність організації громадянського суспільства та сприяють цій взаємодії у вигляді соціального діалогу й соціального партнерства;

– *архітектора* – суб'єкти громадянського суспільства беруть участь у формуванні та реалізації публічної політики, виявленні важливих проблем і шляхів їх вирішення, формуванні інституцій державної влади, становленні структурних елементів державних інститутів;

– *патерналізму* – держава сприяє автономії недержавних громадських структур (за наявності сприятливого політичного клімату);

– *«приводних ременів»* – характерна для моноідеологічних держав, де всі недержавні структури розглядаються виключно як важелі впливу політичної еліти на громадян;

– *ігнорування* – держава не перешкоджає діяльності суб'єктів громадянського суспільства, проте й не співпрацює з ними;

– *боротьби* – держава розглядає недержавні та громадські об'єднання як потенційно шкідливі з політичної й громадської позицій;

– *непокори* – між владою та суспільством розгортається політична й силова боротьба, яка виражається в мітингах, бунтах [3].

Загалом маємо констатувати, що з проблематики громадянського суспільства накопичено значний обсяг наукових праць, що зумовлює необхідність узагальнення тих основних підходів до визначення громадянського суспільства, які представлені в науці.

За своєю етимологією поняття «громадянське суспільство» походить від давньогрецького поняття «κοινωνία πολιτική», введеного Аристотелем; натомість латинським еквівалентом його є словосполучення «societas civilis». За своєю сутністю ці поняття безпосередньо пов'язані з людиною/громадянином (грец. *polites*, лат. *civis* – цивілізоване об'єднання громадян, яке протистоїть усім нападам варварів і тиранів), саме таким чином розуміли громадянське суспільство як таке. Поява громадянина як активного та свідомого політичного суб'єкта, який має права й обов'язки відповідно до закону, зумовила виникнення цього явища. Латинському тлумаченню концепту *civis* властиві також інші змістові навантаження – «міцний», «теплий» тощо – у співвідношенні з іншими громадянами.

Ідея розмежування громадянського суспільства й держави виникла в Європі наприкінці XVIII ст. та розроблялася на початку XIX ст. Термін «громадянське суспільство» (*societas civilis*), який традиційно застосовувався для позначення мирного політичного ладу, керованого на основі закону, став використовуватися замість цього для позначення окремої інституціональної сфери життя, яка не збігається з інститутами державної влади, що існують на цій території [2, с. 18].

Сама зіставлена модель «громадянське суспільство – держава» в початковому варіанті з'явилася в концепції Т. Гоббса та пізніше розроблялася в працях представників англійської лібералістичної течії.

Т. Гоббс розрізняє сучасну модель східноєвропейського та західного дослідження громадянського суспільства. Перша розглядає появу громадянського суспільства як опозицію до держави. Громадянське суспільство являє собою прояв доброчесності, що протистоїть вадам політики [4, с. 176]. Ця модель заперечує можливість конструктивної взаємодії між державою й суспільством. Таке розуміння громадянського суспільства називають також генетичним, або об'єктивістським. Його обстоюють такі відомі західні політологи, як Р. Арон, В. Гавел, Е. Гелнер, Д. Кін, В. Клаус, Д. Кола, К. Поппер. Загалом таке визначення фактично збігається з поняттям демократії.

У свою чергу прибічники західної моделі під громадянським суспільством розуміють певний етап розвитку будь-якого суспільства. За такої моделі «громадянськість» стає характеристикою всього суспільства, у тому числі держави як одного зі складових елементів такого суспільства. Прихильники наведеної моделі виходять із того, що громадянське суспільство не є інституційним феноменом поряд із такими суспільними інститутами, як держава, партія, громадська організація. Громадянське суспільство є характеристикою суспільства з позиції його самоорганізації, ступеня розвитку демократії, реалізації прав і свобод людини й громадянина, виконання громадянами своїх політичних обов'язків. Відповідно, термін «громадянське суспільство» означає певний тип суспільства з відповідним рівнем соціального, економічного, політичного, культурного та правового розвитку [21, с. 76].

Під час дослідження британської моделі взаємодії громадянського суспільства й держави, розробленої англійськими філософами Т. Гоббсом та Дж. Локком, які виходили з договірної теорії походження держави, можна зазначити, що держава виникає внаслідок суспільного договору, а громадяни свідомо обмежують свої права та делегують їх державі. Отже, люди стають громадянами суспільства тільки тому, що стають підданими держави.

В Америці через діяльність громадян постало відповідне суспільство, що являло собою множинність груп, організацій та асоціацій, які в майбутньому й сформували американську модель взаємодії громадянського суспільства та держави. Родоначальником цієї моделі є французький ліберальний мислитель А. де Токвіль. Науковець бачив активне громадянське суспільство як щось створене із самоврядних асоціацій для захисту проти занадто сильної держави, а також проти «тиранії більшості» [19]. На його думку, щільна мережа добровільних об'єднань захищає громадян від державного свавілля; ці асоціації є школою демократії, адже люди, які отримали навички керівництва ними, отримують необхідну політичну майстерність. Близьким до розуміння громадянського суспільства А. де Токвілля є тлумачення цього поняття сучасним дослідником Д. Ронні, який відносить до нього «ті форми асоціацій між індивідуумами, які очевидно не є частиною публіки, державного апарату, приватного, сімейного життя або атомістичного ринку» [19].

З огляду на соціально-політичні погляди А. де Токвіля та здобутки сучасної англо-американської історіографії можна визначити громадянське суспільство

як проміжну, буферну сферу, що виникла як результат взаємодії автономних і не залежних від держави добровільних асоціацій громадян, фондів, спільнот, інших неурядових організацій між приватною сферою (сім'єю) та публічною (державою), яка являє собою моральну сферу волонтаризму в межах державної системи закону й порядку.

Інша теорія – модель мінімальної держави Т. Пейна. Вона полягає в обмеженні ролі держави (мінімізації участі в управлінні суспільством) та визнає право громадянського суспільства на самоуправління [18].

Є. Арато вважав, що розмежування держави та громадянського суспільства було успадковане від англійської ліберальної традиції. З розвитком капіталізму роль держави зменшується, тому вчений запропонував замість моделі дихотомічного поділу держави й громадянського суспільства іншу модель, яка складається із чотирьох складників – держави, громадянського суспільства, економіки та політичного суспільства.

Водночас Т. Янсон вважає, що ми маємо справу з драматичним «трикутником»: у верхньому куті розташована держава, а в нижніх містяться, з одного боку, місцеве самоврядування, муніципалітети, які належать до суспільної сфери, а з іншого – добровільні об'єднання, що перебувають у «приватній, соціальній, вільній сфері».

Американський політолог Б. Барбер виокремлює три моделі: а) ліберальну модель, у якій громадянське суспільство інтерпретується вузько – як синонім вільного ринку; б) комунітаристську модель, головною ознакою якої є клановість, належність індивіда до певної громади з її традиціями та принципами, що є визначальними; в) третя модель покликана поєднати позитивні сторони перших двох, відкинувши протистояння держави й громадянського суспільства та намітивши шляхи їх співпраці.

У другій половині ХХ ст. знову актуалізувалося питання про місце особистості в системі громадянського суспільства та його взаємодії з державою. Одна з ліній розвитку концепції громадянського суспільства – ліберальна – центральною темою ставить свободу. Сучасні ліберали, зокрема Д. Роулз, Р. Нозік та Р. Дворкін, вважають свободу найвищою з усіх цінностей. Громадянське суспільство є гарантом індивідуальних прав і свобод, їх охоронцем від зазіхань держави. Отже, громадянське суспільство є своєрідним буфером між індивідом та державою. Вільна й незалежна особистість стає центральною фігурою для ліберальних дослідників.

Дещо інший погляд на концепцію громадянського суспільства мають представники соціал-демократичної традиції. Комунітаристи звинувачують лібералів у тому, що останні, пропагуючи автономність особистості, не беруть до уваги той факт, що ідентичність особистостей визначається їх приналежністю до певного суспільства та культурних традицій. Люди завжди є членами певних спільнот, а це означає, що на них накладають відбиток традиції та цінності цих спільнот. Ліберали ж, на противагу комунітаристам, показують людину як атомістичну, самодостатню істоту, чий здібності сформовані незалежно від суспільної взаємодії. Тобто ліберали нехтують

тією обставиною, що люди не обирають свою ідентичність, а виходять із тієї ролі, яку вони відіграють у суспільстві [11, с. 544–575].

Лібералізм у відповідь на комунітаристський виклик зазнав еволюції. Зокрема, Р. Нозік визнав, що необхідно зважати на ті зв'язки, які пов'язують члена політичної спільноти з його співгромадянами, а Р. Дворкін зробив спробу пов'язати цінність спільноти із цінностями свободи й рівності. Однак найцікавіші висновки із заочної дискусії лібералів і комунітаристів зробив Ч. Тейлор, здійснивши синтез вихідних теоретичних постулатів обох течій (індивідуалістського автономізму та соціально-культурної інтегрованості) [9]. Він стверджує: «Кожне політичне суспільство потребує певних жертв і вимагає певної дисципліни з боку його членів – вони повинні сплачувати податки або служити в армії та загалом зазнавати певних обмежень. У деспотичних суспільствах, де загальна маса громадян підпорядковується владі одного володаря чи кліки, необхідна дисципліна запановує з примусу. Щоб зробити суспільство вільним, цей примус необхідно змінити на щось інше. Це може бути лише добровільне ототожнення громадян із полісом, відчуття того, що політичні інституції в їхньому суспільстві є вираженням їх самих» [7, с. 251].

Дж. Александер застосовує підхід, який виходить із парадоксальності громадянського суспільства, суть якої зводиться до того, що останнє є «виміром соціальної організації, укоріненим водночас у радикальній індивідуалізації та в безкомпромисному колективізмі» [23, с. 36]. Ідеться про вічну проблему порядку в громадянському суспільстві за умов індивідуальної свободи, а досліджувати її пропонується через аналіз явища громадянської (патріотичної, політичної) ідентифікації громадян.

Як зазначає Дж. Холл, громадянське суспільство є водночас і соціальною цінністю, і набором соціальних інститутів [26, с. 3]. Звертаючись до досвіду посткомуністичних країн, Дж. Холл підкреслював: «Громадянське суспільство розглядається як протилежність деспотизму, простір, у якому соціальні групи могли існувати й рухатися; як щось, що могло б служити прикладом і забезпечити більш м'які, більш толерантні умови існування» [26, с. 13].

У свою чергу М. Ховард, визначаючи громадянське суспільство за допомогою чотирьох послідовних констатацій, вважав за доцільне особливо підкреслити правову сторону діяльності його структур.

По-перше, громадянське суспільство, на його думку, формується з вторинних (до первинних він відносив сімейні та родинні зв'язки й утворення) соціальних груп, у які люди об'єднуються добровільно на підставі соціального контракту (у письмовій чи іншій формі).

По-друге, підмножина груп, що належить до «вторинного суспільства» («secondary society»), тобто суспільства, яке функціонує в межах публічної сфери, відповідає таким вимогам: їх внутрішня діяльність повинна бути відкрита для певних форм зовнішнього «контролю», що дає змогу визначити ступінь її відповідності чинному законодавству; їх рекомендації, що стосуються політичного курсу, повинні бути доступними для широкого обговорення й аналізу. Інакше кажучи, це прозоре суспільство, яке формує публічну сферу.

По-третє, групи, які належать до «прозорого вторинного суспільства», характеризуються такими ознаками: терпимістю до інших груп і готовністю співпрацювати або конкурувати з ними відповідно до встановлених правил; горизонтальною, а не вертикальною структурою їх взаємодії; демократичною, дорадчою, а не авторитарною системою управління. Це дає змогу виключити з-поміж них як приховані, так і явні автократичні клієнтелістські мережі, а також різноманітні форми культури вождя.

По-четверте, відносини між цими групами й державою є формалізованими та будуються в правовому полі [22].

Д. Коен та Е. Арато пропонують вважати громадянським суспільством сферу соціальної інтеракції між економікою та державою, що складається насамперед зі сфер найбільш близького спілкування (зокрема, сім'ї), об'єднань (зокрема, добровільних), громадських рухів і різних форм публічної комунікації [11, с. 16]. Сучасне громадянське суспільство, на переконання вчених, створюється за допомогою певних форм самоконструювання й самообілізації. Самотворення (незалежна діяльність) та інституціоналізація не обов'язково можуть здійснюватися незалежно одне від одного, проте в довгостроковій перспективі обидва процеси стають обов'язковою умовою розвитку громадянського суспільства. Тому й нині громадянське суспільство, на думку Д. Коена та Е. Арато, варто розглядати не тільки як даність, тобто в пасивному розумінні – як мережу інститутів, а й активно – як продукт самоконструювання колективних акторів. Таким чином, незважаючи на істотні відмінності в розумінні громадянського суспільства, в основу і класичних визначень, і тих, які пропонують сучасні теоретики громадянського суспільства, включається цілий набір соціальних процесів. Усі визначення громадянського суспільства апелюють до сфери громадського життя, яка виходить за межі держави. І в цьому контексті особливий інтерес мають визначення, запропоновані С. Гінером та Е. Холлом, які підкреслюють ті риси сучасного громадянського суспільства, присутність яких є ключовою для всіх поглядів і суджень із приводу концепту громадянського суспільства [26]. На думку названих авторів, на сучасному етапі громадянське суспільство являє собою історично сформовану сферу індивідуальних прав, свобод і добровільних асоціацій, чия неполітична конкуренція з метою задоволення особистих потреб, інтересів, уподобань та прав гарантується публічним інститутом, який називається державою. Вони вважають, що будь-яке зріле громадянське суспільство містить у собі щонайменше п'ять базових характеристик – індивідуалізм, приватне життя, ринок, плюралізм і соціальну диференціацію.

У межах сучасної західної ліберальної політичної традиції громадянське суспільство й держава співіснують не у ворожнечі. Хоча багато науковців наголошують на автономному характері громадянського суспільства, за своєю суттю він є більш відносним, ніж абсолютним.

Поширений на сучасному етапі на Заході підхід до визначення проблеми громадянського суспільства виокремлює проміжну, буферну зону між приватною та публічними сферами суспільства. На від-

міну від особистісної ця зона являє собою відносну публічну сферу добровільних об'єднань громадян та організацій громадянського суспільства. Її метою є протистояння й унеможливлення перевтілення громадської сфери на державну, що було характерним для класичної політичної думки, а також необхідність зробити її автентично суспільною, оскільки громадськість почала тяжіти до держави.

У сучасних англо-американських дослідженнях простежується ціннісний підхід до проблеми визначення громадянського суспільства. Найпоказовішим, на наше переконання, є підхід, який запропонували А. Селігман та З. Рау. Так, А. Селігман визначає громадянське суспільство таким чином: «Те явище, що належить до ціннісної сфери, сповідань і символічної діяльності. У цьому випадку громадянське суспільство ототожнюється з більш широкою орієнтацією соціальних суб'єктів та громадськістю, які сприймаються як широко інтерпретовані та досить загальні щодо моралі» [17, с. 204]. У свою чергу З. Рау головною вимогою існування громадянського суспільства вважає наявність ціннісного консенсусу громадян, «пов'язаних один з одним окремих членів громадянського суспільства, що перетікають у моральну спільноту, спроможну функціонувати як єдине ціле» [18, с. 6].

Р. Дарендорф зазначає, що ніхто не будує громадянське суспільство, воно самостійно розвивається, а завдання держави полягає в тому, щоб створити для цього сприятливі умови [17, с. 71–74].

С. Сміт дійшов висновку, що якщо життєво важливий суспільний сектор відсутній, то волонтаризм як такий зникне [24]. У свою чергу М. Калдор, Х. Анхейер та М. Гласіус підкреслюють, що громадянське суспільство на локальному й глобальному рівні залишаються вразливими перед втручанням і тиском із боку держави.

Висновки. Таким чином, варто зазначити відмінності всередині західного макрорегіону в дослідженні моделей взаємодії громадянського суспільства й держави. Захід має європейський та американський полюси. Упродовж XVIII – XIX ст. у Західній Європі не було нічого схожого на громадянське суспільство США. Лише наприкінці XX ст. розвиток громадянського суспільства в Західній Європі наблизився до американського рівня. Однак, як вважають сучасні дослідники, відбулося запозичення тільки зовнішніх ознак, натомість умови й шляхи здійснення самої ідеї були різними. На думку англійського історика та політолога Е. Блека, громадянське суспільство в Західній Європі будували не на індивідуальній, автономній, суверенній підставі, як у США, а на базі корпоративних взаємозв'язків через різні колективістські структури – вільні міста, ремісничі гільдії, профспілкові рухи, комуни й корпорації. Першими формальними інститутами громадянського суспільства в Америці були релігійні спільноти, школи та громадські групи за місцем проживання, які забезпечували порядок і безпеку. Натомість у Західній Європі елементи громадянського суспільства виявлялися насамперед в економіці: це були незалежні ринкові утворення як нового, так і старого типу, що виростили з колишніх родин, общинних і корпоративних асоціацій.

Для покращення функціональної можливості громадянського суспільства ефективно взаємодіяти з держа-

вою, воно має бути забезпечене правом законодавчої ініціативи, правом контролю й моніторингу діяльності виконавчих структур та органів місцевого самоврядування, що в результаті дасть можливість ефективно застосувати правила прямої демократії, а також активувати громадсько-політичну й соціальну активність.

Функціональна взаємодія громадянського суспільства та держави базується на сукупності об'єктивних вертикальних і горизонтальних зв'язків, де інституції громадянського суспільства повинні делегувати державним структурам функції та обов'язки, які перебувають за межею їх можливостей і компетенції; відповідно, такий же принцип стосується держави. Така модель взаємодії держави як головного політичного інституту та громадянського суспільства як сукупності активних громадян має на меті визначити сфери впливу й повноваження (на основі необхідності і доцільності), заперечуючи надмірне втручання однієї зі сторін в діяльність іншої.

Визначення та забезпечення ідеальної моделі взаємодії держави й громадянського суспільства є необхідною умовою політичної модернізації та демократизації, прямим шляхом до політичної стабільності будь-якої держави, оскільки ефективна взаємодія між сторонами має в основі збалансування інтересів кожної з них, а взаємовигідне партнерство на основі паритетного соціального діалогу сприяє не тільки вдосконаленню та підвищенню ефективності соціальної політики, а й стабілізації всього суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Сочинения: в 4 т. / ред. и вступ. ст. И. Рожанского. М.: Мысль, 1981. Т. 3. 616 с.
2. Білокопитов Д. Сутність громадянського суспільства та його функції у сучасних умовах. *Pressing problems of public administration*. 2016. № 1(49). С. 216–223.
3. Бойчук М. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: монографія. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. 146 с.
4. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. М.: Мысль, 2001. 240 с.
5. Гурицька М. Основні моделі громадянського суспільства в історії політичної думки. *Політологічний вісник*. 2007. Вип. 30. С. 165–175.
6. Дегтяр А., Халецький А., Белаї С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю: теорія та практика державного управління: монографія. Донецьк: Донбас; ООО «РА Ваш імідж», 2012. 415 с.
7. Зеленько Г. Політична «матриця» громадянського суспільства: досвід країн Вишеградської групи та України. К.: Знання України, 2007. 335 с.
8. Івченко О. Людина в структурі громадянського суспільства: філософія ідентичності. 2-ге вид. К.: Знання України, 2013. 379 с.
9. Кин Д. Демократия и гражданское общество / пер. с англ.; послесл. М. Абрамова. М.: Прогресс-Традиция, 2001. 400 с.
10. Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. М.: Весь мир, 2003. 784 с.
11. Кравчук В. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 260 с.
12. Купрій В. Організації громадянського суспільства як суб'єкти вироблення державної політики: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. К., 2007. 213 с.
13. Литвин В. Гражданское общество: мифы и реальность. Факты и комментарии. 2002. 19 января. URL: <https://fakty.ua/88416-grazhdanskoe-obcshestvo-mify-i-realnost>.
14. Локк Дж. Два трактата о правлении. М.: Канон; РООИ «Реабилитация», 2009. 400 с.
15. Монтескье Ш.-Л. О духе законов. М.: Мысль, 1999. 673 с.
16. Пасько О. Взаємодія громадянського суспільства і держави в контексті модернізації українського соціуму: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Донецьк, 2012. 196 с.
17. Пасько Я. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння: монографія. К.: ПАРАПАН, 2008. 272 с.
18. Пеннингтон М. Классический либерализм и будущее социально-экономической политики / пер. с англ. Ю. Кузнецова. М.: Мысль, 2014. 452 с.
19. Токвиль А. де. Демократия в Америке / пер. с фр. В. Олейника, Е. Орловой, И. Малаховой и др.; предисл. Г. Ласки; коммент. В. Олейника. М.: Прогресс, 1992. 554 с.
20. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / пер. с нем. М.: Весь мир, 2003. 416 с.
21. Хабермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство». Львів: Літопис, 2000. 319 с.
22. Ховард М. Слабость гражданского общества в посткоммунистической Европе. М.: Аспект Пресс, 2009. 190 с.
23. Alexander J. Civil Society I, II, III: Constructing an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations. *Real Civil societies. Dilemmas of institutionalization* / ed. by J. Alexander. London, 1998. P. 1–19.
24. Bermeo N. Civil Society after Democracy: Some conclusions. Bermeo N., Nord P. (eds.). *Civil Society before Democracy. Lessons from Nineteenth-Century Europe*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2000. P. 237–260.
25. Charles T. Invoking Civil Society. *Contemporary Political Philosophy: An Anthology* / ed. by R. Goodin and Ph. Pettit. Oxford, 1997. P. 69–73.
26. Hall J. In Search of Civil Society. *Civil Society: Theory, History, Comparison*. Cambridge: Polity Press, 1995. P. 1–31.
27. Ronnie D. *Global Civil Society and Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Place to Planet*. Albany: State University of New York Press, 1996. 365 p.
28. Schechter G. *Globalization and Civil Society. The Revival of Civil Society. Global and Comparative Perspectives* / ed. by M. Schechter. London: MacMillan, 1999. P. 61–101.

REFERENCES:

1. Aristotel (1981) Sochenenia: v 4 t. [Compositions: In 4 vol.]. M.: Musl', vol. 3. [in Russian].
2. Bilokoputov, D. (2016) Sytnist' gromad'ans'kogo sypil'stva ta iogo fynktsii v sychasnuh ymovah [The essence of civil society and its functions in modern conditions]. Pressing problems of public administration, no 1(49), pp. 216–223.
3. Boichyk, M. (2007) Vlada i gramadans'ke sypil'stvo: mehanizmu vzaemodiji: monografiya [Government and civil society: mechanisms of interaction]. K.: Vud-vo NPY im. M.P. Dragomanova. [in Ukrainian].
4. Gobbs, T. (2001) Levaifan, ili materia, forma i vlast' gosydarstva cerkovnogo i grazhdanskogo [Leviathan, or Matter, the form and authority of the state of ecclesiastical and civil]. M.: Musl'. [in Russian].
5. Gyruks'ka, M. (2007) Osnovni modeli gramad'ans'kogo sypil'stva v istorii polituchoi dymku [Basic models of civil society in the history of political thought]. Politologichnui visnuk, iss. 30, pp. 165–175.
6. Degtar, A., Haletskii, A., Belai, S. (2012) Vzaemodia organiv derzhavnoi vladu z gromadskisty: teoria ta praktuka derzhavnogo ypravlinna: monografiya [Interaction of public authorities with the public: the theory and practice of public administration]. Donetsk: Donbas, OOO "PA Vash imidzh". [in Ukrainian].
7. Zelen'ko, G. (2007) Polituchna "matrutsa" gromadans'kogo sypil'stva: dosvid krain Vushegradskoi grypu ta Ykraïnu [Political "matrix" of civil society: the experience of the Visegrad countries and Ukraine]. K.: Znanna Ykraïnu. [in Ukrainian].
8. Ivchenko, O. (2013) Lyduna y strykturi gromadanskogo sypil'stva: filozofia identichnosti [Man in the structure of civil society: the philosophy of identity]. 2nd ed. K.: Znanna Ykraïnu. [in Ukrainian].
9. Kin, D. (2001) Demokratia i grazhdanskoe obshchestvo [Democracy and civil society] / transl. from English. M.: Progress. [in Russian].
10. Koen, D., Arato, E. (2003) Grazhdanskoe obshchestvo i politicheskaia teoria [Civil society and political theory]. M.: Ves' mir. [in Russian].
11. Kravchyk, V. (2011) Gromadski organizatsii i derzhava: vzaemovidnosunu v ymovah formyvana gromadanskogo sypil'stva v Ykraïni (teoretuko-pravovi aspektu): monografiya [Civil society organizations and the state: relations in the conditions of formation of civil society in Ukraine (theoretical and legal aspects)]. Ternopil: Terno-graf. [in Ukrainian].
12. Kyprij, V. (2007) Organizatsii gromadanskogo sypil'stva yak sybiektu vuroblenna derzhavnoi polituku [The organization of civil society as actors in the development of state policy] (PhD Thesis). Kyiv. [in Ukrainian].
13. Lutvun, V. (2002) Grazhdanskoe obshchestvo i realnost: mifu i realnost [Civil Society: Myths and Reality]. Faktu i komentarii, January 19. Retrieved from: <https://fakty.ua/88416-grazhdanskoe-obcshchestvo-mifu-i-realnost>.
14. Lock, Dzh. (2009) Dva traktata o pravlenii [Two Treatises on the Board]. M.: Kanon; Reabilitatsia. [in Russian].
15. Monteskie, Sh.-L. (1999) O dyhe zakonov [On the spirit of laws]. M.: Musl'. [in Russian].
16. Pasko, O. (2012) Vzaemodia gromadanskogo sypil'stva i derzhavu v konteksti modernizatsii ykraïnskogo sityumu [Interaction of civil society and the state in the context of modernization of Ukrainian society] (PhD Thesis). Doneysk. [in Ukrainian].
17. Pasko, I. (2008) Sotsialna derzhava i gromadanske sypil'stvo: spivpratsa versus protustoianna: monografiya [Social state and civil society: cooperation versus confrontation]. K.: PARAPAN. [in Ukrainian].
18. Pennington, M. (2014) Klassicheskiy liberalizm i bydyshchee sotsialno-ekonomicheskoi politiki [Classical liberalism and the future of socio-economic policy] / transl. from English. M.: Musl'. [in Russian].
19. Tokvil, A. de. (1992) Demokratia v Amerike [Democracy in America] / transl. from French. M.: Progress. [in Russian].
20. Habermas, U. (2003) Filozofskiy diskurs o moderne [Philosophical Discourse on Modernity] / transl. from German. M.: Ves' mir. [in Russian].
21. Habermas, U. (2000) Strykturni peretvorena y sferi vidkrutosti: doslidzhenna kategorii "gromadanske sypil'stvo" [Structural transformations in the field of openness: "civil society" research category]. Lviv: Litus. [in Ukrainian].
22. Hovard, M. (2009) Slabost grazhdanskogo obshchestva v postkommunistocheskoi Evrope [The weakness of civil society in post-communist Europe]. M.: Aspekt press. [in Russian].
23. Alexander, J. (1998) Civil Society I, II, III: Constructing an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations. Real Civil societies. Dilemmas of institutionalization / ed. by J. Alexander. London, pp. 1–19.
24. Bermeo, N. (2000) Civil Society after Democracy: Some conclusions. Berneo N., Nord P. (eds.). Civil Society before Democracy. Lessons from Nineteenth-Century Europe. New York: Rowman & Littlefield Publishers, pp. 237–260.
25. Charles, T. (1997) Invoking Civil Society. Contemporary Political Philosophy: An Anthology / ed. by R. Goodin and Ph. Pettit. Oxford, pp. 69–73.
26. Hall, J. (1995) In Search of Civil Society. Civil Society: Theory, History, Comparison. Cambridge: Polity Press, pp. 1–31.
27. Ronnie, D. (1996) Global Civil Society and Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Place to Planet. Albany: State University of New York Press. [in English].
28. Schechter, G. (1999) Globalization and Civil Society. The Revival of Civil Society. Global and Comparative Perspectives / ed. by M. Schechter. London: MacMillan, pp. 61–101.

Models of cooperation between civil society and state in the concepts of the representatives of the Anglo-American political traditions

Vashchenko Anastasiia Serhiivna

Postgraduate Student of the Political
Department of Science
Taras Shevchenko Kyiv National
University
Volodymyrska Str., 60, Kyiv, Ukraine

Problems that arise as a result of interaction between the state and civil society institutions are very relevant in the modern political process. The consequences of these relations can have both a positive and a negative character. The problem of the interaction of civil society with the state is fundamental and involves the establishment and development of democracy in the whole world and in particular in Ukraine. The modern scientific environment pays a lot of attention to this issue, but nevertheless some aspects remain little investigated.

The purpose of the article is to study the models of interaction between civil society and the state in the concepts of representatives of the Anglo-American tradition. To achieve this goal, the following tasks need to be fulfilled: to consider and analyze the concept of "state" and "civil society", to define the models of interaction between them, to study the developments on the subject of the representatives of the Anglo-American political doctrine and to make conclusions about the effectiveness of models of interaction between the state and society.

In order to achieve the goal, a number of philosophical, general scientific and special political methods were used. In particular, they are the methods of analysis, synthesis, induction, deduction to identify the structure, the form of interaction between the state and civil society. The method of modeling allowed to effectively identify the essential evidence of this process through a conceptual study. The system method, or the method of system analysis, allowed to consider the interaction of each element of research between each other.

In scientific literature, in particular in the Anglo-American tradition, there are many models of interaction between the state and civil society institutes. Depending on the quality of such a dialogue, and the inclination of all participants to it, the models can be modified, refined, or vice versa, exhaust themselves and disappear. The availability of appropriate models is very important in terms of the effectiveness of the totality and the functioning of objective vertical and horizontal ties in the plane of state and society.

Key words: state, civil society, institutes of civil society, models, concepts, Anglo-American political tradition.